

Доценко Олена Леонідівна,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

РАТИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Поновлення Україною незалежності на початку 90-х років ХХ століття зумовило активну міжнародну співпрацю нашої держави як суверенного суб'єкта міжнародно-правових відношень з міжнародними та закордонними організаціями. Така діяльність активізувала законодавчу діяльність, пов'язану з необхідністю ратифікації міжнародних документів та підписання відповідних договорів, тексти яких міжнародних потребували перекладу державною мовою. Попри те, що якість такого перекладу є запорукою якості імплементації норм міжнародного законодавства в Україні, за досить тривалий час не напрацьовано ні методології перекладу текстів нормативно, ні чітких рекомендацій щодо його організації та узгодження з базовими поняттями українського законодавства. Все це, на жаль, призводить до помилок, які своєю чергою стають причиною неприємних юридичних колізій.

Проте варто зауважити, що євроінтеграційна політика України, одним з чинників якої стало узгодження українського законодавства з правовими нормами Європейського Союзу, спонукало владу до розроблення критеріїв перекладу міжнародних документів. Щоправда, стосуються ці критерії досить вузького переліку міжнародних документів, а саме «оцінки правильності перекладу двосторонніх міжнародних договорів України з міжнародними фінансовими організаціями на українську мову» [10]. Зокрема йдеться про унеможливлення забезпечення правильності перекладу та необхідність повернення таких перекладів «для доопрацювання помилок», якщо їх кількість становить три і більше на аркуші формату А4. У документі наведено й перелік таких помилок: «уживання великої літери; уживання розділових знаків та відмінювання слів у реченні; використання слова або мовного звороту, запозичених з іншої мови; зазначення дат, номерів чисел – помилка в цифрах та/або числівниках; написання слів разом та/або окремо, та/або через дефіс; помилка, допущена у зв'язку із оформленням тексту, а саме: комп'ютерна коректура, заміна

літери (літер) та/або цифри (цифр), переставлення літер (цифр) місцями, пропуск літер (цифр), повторення слів, відсутність пропуску між словами, позиція цифри (цифр) у сумі є некоректною відносно суми, що зазначена у оригіналі документа; невірна назва надісланого документа (документів); уживання невірної термінології, абревіатур» [10]. Зміст наказу й формулювання самих Критеріїв засвідчує низький лінгвістичний рівень рекомендацій, адже неокочирні конструції, як-от: *доопрацювання помилок* (мусіло б бути *доопрацювання тексту перекладу, виправлення помилок*), *використання слова або мовного звороту, запозичених з іношої мови* (використання доречних запозичень аж ніяк не можна вважати порушенням мовних норм), *уживання розділових знаків та відмінювання слів у реченні* (тут, ймовірно, йдеться про правильне узгодження слів у реченні), – очевидно, пройшли повз пильний погляд кваліфікованого мовознавця. Мусимо зауважити, що текст Критеріїв рясніє й мовними огріхами: *невірна* (мало б бути *неправильна*) *назва, невірний* (*неправильний*) *формат електронної форми* (тавтологія), *цілісність та* (потрібно *і*) *повність, оригіналу у* (потрібно *в*) *електронній*. Аналізований документ – чи не перша спроба представників органів влади прописати вимоги до мовного оформлення перекладів міжнародних документів українською мовою, яка хоч і засвідчує ігнорування думки кваліфікованих філологів щодо правильності формулювання лінгвістичних критеріїв якості такого перекладу, проте заслуговує схвалення принаймні намагання такі вимоги прописати, адже в попередніх виданих органами влади документах, що стосувалися перекладу міжнародних документів, ішлося лише про організацію перекладів: наводилися визначення поняття «офіційний переклад», виконавці таких перекладів, їх технічне оформлення та затвердження [5; 11; 12].

Зауважимо також, що в нормативно-правових актах, де згадано процедуру перекладу, йдеться переважно про міжнародні договори. Втім, євроінтеграційні процеси й активна законотворча робота в цій галузі зумовили потребу розроблення та імплементацію «Порядку здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire* та на англійську мову актів законодавства України, пов'язаних з виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції», де прописано власне процедуру організації перекладу, формування орієнтовного плану перекладу актів

acquis ЄС та актів законодавства України, його затвердження. Укладачі «Порядку здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу acquis communautaire та на англійську мову актів законодавства України, пов'язаних з виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» не випустили з уваги й необхідності погодження правничої термінології ЄС та України, зокрема передбачивши створення «при Секретаріаті Кабінету Міністрів України <...> робочої (експертної) групи з питань оцінки якості перекладу актів acquis ЄС та актів законодавства України (далі – робоча група), до якої залучаються відповідні фахівці з англійської мови, представники наукових установ України та представники ініціатора перекладу (за потреби) залежно від тематики питань порядку денного засідання робочої групи». Метою діяльності такої комісії має стати «забезпечення якості здійсненого перекладу акта acquis ЄС та акта законодавства України, зокрема коректності застосування фахової термінології» [12]. Такі ініціативи, безумовно, сприятимуть поліпшенню якості законодавства. Проте слід ураховувати, що запроваджені вони лише в березні 2024 року та стосуються обмеженого переліку нормативних документів.

Практика попередніх років, на жаль, засвідчує негативні приклади ратифікації міжнародних документів, офіційні переклади яких рясніють мовними й термінологічними помилками. Прикладами таких недолугих перекладів є, зокрема, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, ратифікована 15.05.2003, або ж низка антикорупційних документів ООН та Ради Європи, хиби перекладу яких спровокували заміну терміна *хабар* на *неправомірна вигода*. На останньому прикладі зупинимося детальніше.

У кримінальному законодавстві України до 2009 р. функціонував термін *хабар*, причому навіть без явної дефініції, оскільки семантика цієї лексеми дуже прозора й не викликає ніяких неправильних трактувань у носіїв української мови. 2006 р. Україна ратифікувала два міжнародні документи з протидії корупції: Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією Ради Європи та Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Це спонукало активну законотворчу діяльність з метою формування системи протидії корупції в Україні, яка відповідала б стандартам Європи та ООН. Уже 2009 р. набуває чинності Закон України «Про засади запобігання

та протидії корупції», у якому вперше в українському законодавстві з'являється термін *неправомірна вигода*

Обґрунтовуючи потребу в заміні терміна *хабар* на *неправомірна вигода*, правники апелюють до необхідності адаптувати українське антикорупційне законодавство до нормативних актів Ради Європи та ООН. Проте тут маємо невідповідність суто лінгвістичного характеру, пов'язану, зокрема, з перекладом двох нормативних актів, ратифікованих Україною в один день – 18 жовтня 2006 р. Ідеться про Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (ETS 173) Ради Європи від 27 січня 1999 р. та Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. В англомовних редакціях обох документів одним з ключових понять є *bribery*: «*Active bribery of domestic public officials*» [15, с. 2], «*Passive bribery of domestic public officials*» [15, с. 3], «*Bribery of national public officials*» [16, с. 17], «*Bribery of foreign public officials and officials of public international organizations*» [16, с. 17]. Англійсько-українські словники рекомендують перекладати *bribery* як *хабарництво* і лише в другому значенні як *підкуп*, напр.: «1. хабарництво, підкупність, продажність; *judicial* ~ підкуп судді; 2. підкуп виборців» [1; 3]. Ужито в документі ООН також лексему *bribe* – *хабар*: *Each State Party shall disallow the tax deductibility of expenses that constitute bribes* <...> [16, с. 15]. Було б цілком логічно, аби *bribery* / *bribe* в обох офіційних українськомовних перекладах міжнародних документів було перекладено однаково. Проте в перекладі конвенції Ради Європи послідовно вжито лексеми *хабар*, *хабарництво*: «*Active bribery of domestic public officials*» [14, с. 2] – «*Дача хабара національним державним посадовим особам*» [9], «*Bribery of members of domestic public assemblies*» [15, с. 3] – «*Хабарництво членів національних представницьких органів*» [9]. Натомість у тексті офіційного перекладу Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції замість *bribery* використано *підкуп*: *Підкуп національних державних посадових осіб* [6]; *Підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій* [6]. Лексему *хабар* в документі зустрічаємо лише один раз, причому в уже згаданому контексті, де вона відповідає англійському *bribe*, а в російському перекладі – *подкуп*: «*Кожна Держава-учасниця відмовляє у звільненні від оподаткування стосовно витрат, що є хабарам, які є одним із складових елементів складу злочинів, визнаних такими згідно зі статтями 15 і 16 цієї Конвенції*» [6]. Причиною такої

непослідовності перекладачів, очевидно, стали різні мови першоджерел, з яких здійснювали переклад на українську, адже документи Ради Європи, зокрема й аналізовану Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, укладають англійською та французькою мовами. Документи ООН мають п'ять офіційних різномовних редакцій, однією з яких є російськомовна, і саме в ній *bribery* має відповідник *подкуп*: «*Bribery of national public officials*» [16, с. 17] – «*Подкуп национальных публичных должностных лиц*» [7], «*Bribery of foreign public officials and officials of public international organizations*» [16, с. 17] – «*Подкуп иностранных публичных должностных лиц и должностных лиц публичных международных организаций*» [7]. У франкомовних варіантах обох документів англійське *bribery* перекладено як *corruption*: *Corruption active d'agents publics nationaux* [14, с. 3]; *Corruption passive d'agents publics nationaux* [14, с. 3]; *Corruption d'agents publics nationaux* [13, с. 17]; *Corruption d'agents publics étrangers et de fonctionnaires d'organisations internationales publiques* [13, с. 18]. Отже, дві оригінальні редакції міжнародних документів – англійська і французька – мають по одному відповіднику для позначення протиправних корупційних діянь: *bribery* (англ.) – *corruption* (фр.). Очевидно, що і в українськомовних перекладах мав бути один варіант для позначення цього поняття. Натомість, обравши першоджерелом для перекладу російськомовну версію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, перекладачі прибрали з офіційного українського перекладу лексеми *хабар* і *хабарництво*. Це спричинило ситуацію, коли одне юридичне поняття в різних документах позначили різними словами та спровокували правників до подальшого видалення питомих українськомовних дефінієндумів з кримінального законодавства України, адже основним аргументом на користь вилучення лексеми *хабар* і заміни її словесним комплексом *неправомірна вигода* була відповідальність «положенням Конвенції ООН проти корупції, що ратифікована Україною 18.10.2006 та набрала чинності для України 01.01.2010» [8, с. 81]. Причому юристи, які обґрунтовували доцільність заміни дефінієндума *хабар* на *неправомірна вигода* у Висновку на проект Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 8 грудня 2006 р., оприлюдненому на сайті Верховної Ради України [2], брали до уваги саме офіційні переклади конвенцій, а не оригінальні англійські чи французькі варіанти.

Ігнорування під час перекладів текстів міжнародних документів офіційних оригіналів, укладених іншими мовами, мало б бути застереженим Регламентом Верховної Ради України, як це прописано, наприклад, щодо узгодження текстів міжнародних договорів у статті 198 «Вимоги до текстів міжнародних договорів України, які подаються на розгляд Верховної Ради»: «Посвідчені копії офіційних текстів двосторонніх міжнародних договорів України подаються для надання згоди на їх обов'язковість Верховній Раді державною мовою і мовою іншої договірної сторони. Ці тексти повинні бути автентичними. За наявності тексту третьою мовою, який згідно з міжнародним договором України повинен мати перевагу в разі розбіжностей у тлумаченні сторонами його положень, додається посвідчена офіційна копія тексту третьою мовою» [4]. Очевидно, така норма мала б поширюватися не лише на тексти договорів, а й на інші міжнародні документи, переклад яких здійснюється українською мовою.

Отже, українське законотворення потребує системного підходу до лінгвістичної оцінки якості мовного оформлення норм права, зокрема й до аналізу його термінологічного апарату з метою уникнення хиб перекладу, які призводять до неправильного трактування норм права.

Список використаних джерел

1. Англійсько-українські словники (2011–2020). Упор. А. Рисін, В. Старко та ін. URL: <https://e2u.org.ua>
2. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 08 грудня 2006 р. на проект Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».
3. Великий англо-український словник / Є.І. Гороть, Л.М. Коцюк, Л.К. Малімон, А.Б. Павлюк. Вінниця, Харків, 2011. URL: <https://e2u.org.ua>
4. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
5. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
7. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции. Принята резолюцией 58/4 Генеральной Ассамблеи от

31 октября 2003 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml

8. Крайник Г. Щодо оптимізації визначення неправомірної вигоди в новому Кримінальному кодексі України. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду. Харків, 2019. 81–83.

9. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 27.01.1999 № ETS173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

10. Наказ Міністерство закордонних справ України «Про затвердження критеріїв, за якими проводиться оцінка правильності перекладу двосторонніх міжнародних договорів України з міжнародними фінансовими організаціями на українську мову» від 05.08.2024 № 297. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1265-24#n14>

11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову» від 17.03.2006 № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2006-%D0%BF#Text>

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу двосторонніх міжнародних договорів України з міжнародними фінансовими організаціями на українську мову» від 29.03.2024 № 343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2024-%D0%BF/ed20240329#n13>

13. Convention des Nations Unies contre la corruption. (2004). Résolution 58/4 de l'Assemblée générale du 31 octobre 2003. New York. URL: https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/united_nations_convention_against_corruption/uncac_french.pdf

14. Convention pénale sur la corruption. (1999). Strasbourg. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f8>

15. Criminal Law Convention on Corruption. (1999). Strasbourg. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f5>

16. United Nations Convention against Corruption. United Nations. (2004). General Assembly resolution 58/4 of 31 October 2003. New York. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf